

Effektmåling inden for det specialpædagogiske felt – et eksempel

Niels Egelund, Professor i specialpædagogik
Center for Grundskoleforskning

Dansk EvalueringsSelskab
11. september 2009

Tidlig forskning i den specialpædagogiske indsats

- Effekten er fraværende (Larsen, 1960)
- Effekten er positiv for nogen, fraværende for andre og negativ for nogen (Gjessing, 1974)
- Der er paradoksale sammenhænge med ressourcetildeling (Egelund m.fl., 1984)
- Alle i 'systemet' har interesse i etablering af specialundervisning (Skrtic, 1991).

Strategisk Velfærdsforskning 2005-2009

- I løbet af de sidste ca. 20 år er der i takt med intentionerne om integration sket ændringer, således at tidligere relativt klart afgrænsede former for specialundervisning, iværksat efter relativt bestemte kriterier, fx intelligens- og læseprøver, i dag er erstattet af en mangfoldighed af interventions- og støtteformer, uden at man kender effekten af disse
- Parallelt hermed er der sket en betydelig øgning af ressourceforbruget til interventions- og støtteformerne, hvad der politisk set skaber bekymring
- Det aktuelle projekt drejer sig om effekten af den specialundervisning, der gives som støtte til den almene undervisning.

Om den specialpædagogiske støtte

- Størstedelen foregår i den almindelige undervisning
- Der er tre "typer" af indsatser, der væsentligst hænger sammen med problemtype
- Indsatsen er højt individualiseret, organisatorisk, tids- og indholdsmæssigt
- Dybest set er der ikke to elever, der får helt den samme indsats.

Effekt – hvad er det, hvordan vurderes det og af hvem?

- Faglige forhold
 - Personlige forhold
 - Sociale forhold
-

- I de fleste tilfælde vil alle tre spille ind
- For læreren og eleven vil en holistisk vurdering være afgørende.

Effektundersøgelsesprojektet 2006-2008

2. delprojekt

- 4 kommuner
- 4 skoler med forskellig profil
- 39 klasser på mellemtrinnet (fracald på 3)
- 889 elever
- 95 elever med særlige behov (ud af 889).

Problemtyper

• Hørehæmmet	1%
• Synshæmmet	0%
• ADHD	7%
• Socioemotionelle	19%
• Specifikke indlæringsvanskeligheder	53%
• Generelle indlæringsvanskeligheder	14%
• Udviklingshæmning	1%
• Andet.	4%

Andre karakteristika

- Andel af specialundervisningselever, der har været gennem PPR er 61%
- Andel af specialundervisningselever, der ikke har været gennem PPR er 39%
- Andel drenge er 59%
- Andel piger er 41%.

Indsatstyper

- Støtte i klassen fra teamlærere 40%
- I støttecenter 37%
- Holddannelse uden ekstra lærer 34%
- Koncentreret kursus 31%
- Støtte i klassen fra speciallærere 29%
- Støtte før eller efter skoletid 15%
- Supervision af lærer. 11%

Undersøgelsesdesign

- *Individuelle elevforhold samt skole- og klassefunktion er i centrum for indsamling af følgende data:*
- Elevens type af problem samt sociale og faglige funktion defineres og vurderes af klasselærer først på efteråret
- Elev gennemfører Achenbach og CORS først på efterår
- Forskningsassistenter foretager 185 strukturerede klasserumsobservationer og vurderinger på skolerne for alle klasser og for elever med særlige behov efterår og forår
- Elev gennemfører Achenbach og CORS sidst på forår samt udtrykker sig om pædagogiske forhold
- Klasselærer vurderer indsatsens virkning sidst på foråret.

Effektundersøgelser – tre ”generationer”

- Hvad virker?
 - Hvad virker på hvem?
 - Hvilken indflydelse har forskellige elementer?
-

- Elevfaktorer
- Alliancefaktorer
- Metode
- Forventninger.

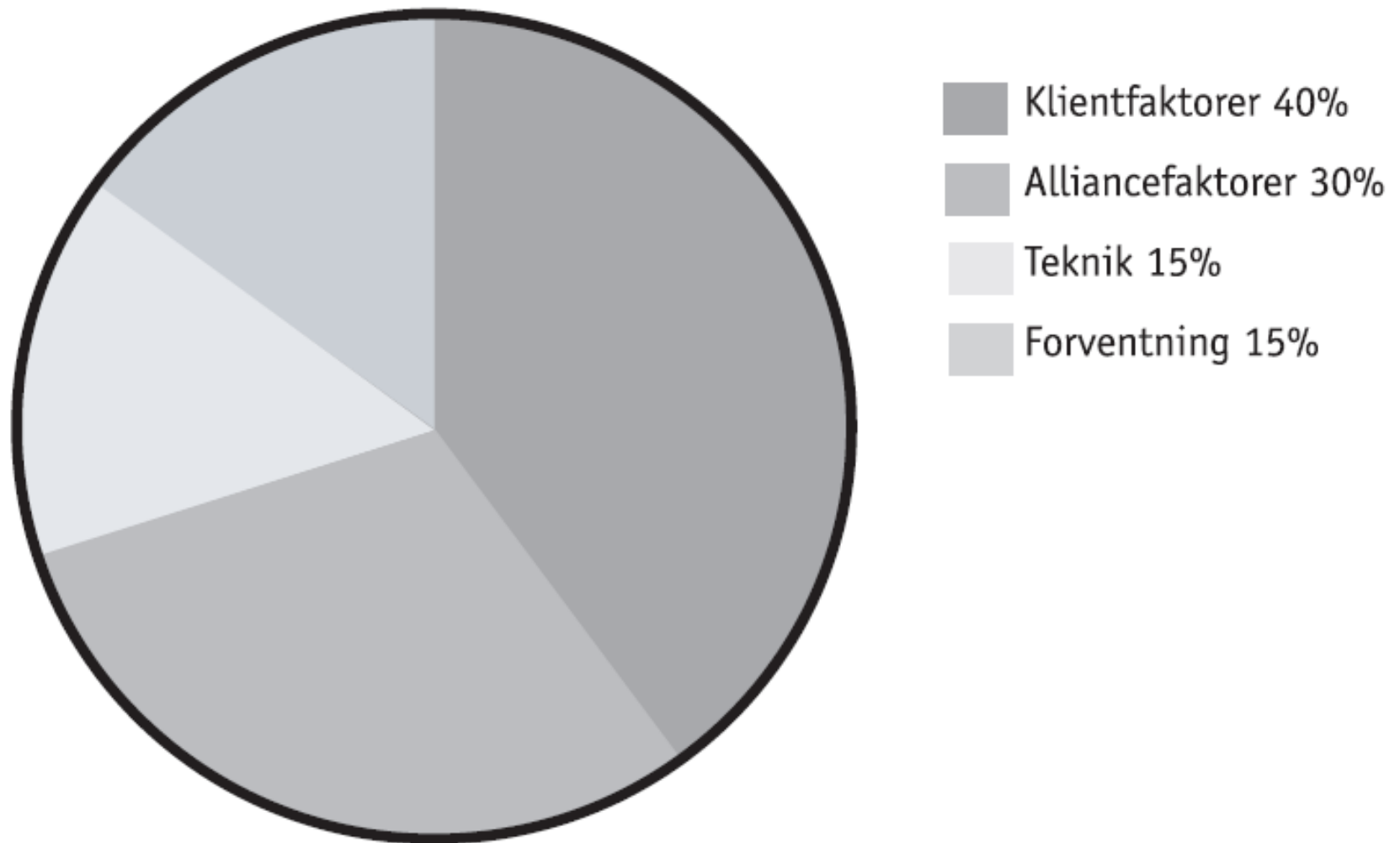

Fig. 11. Figuren viser hvilke specifikke og nonspecifikke faktorer behandlingseffekten kan henføres til.

Forskellige effektvurderinger

- Lærersens holistiske vurdering af effekt
- Lærersens vurdering af faglig effekt via Achenbach
- Elevens holistiske vurdering af effekt via CORS
- Forældres vurdering af effekt faglig effekt via Achenbach.

Child Outcome Rating Scale (CORS)

- Hvordan har du det? Hvordan går det i dit liv? Sæt et mærke på linien for at vise, hvordan det går. Jo tættere mærket er på det smilende ansigt, jo bedre går det. Jo tættere mærket er på det sure ansigt, jo flere ting er ikke så gode.

- **Mig**

- (Hvordan har jeg det?)

•

-----|

- **Familie**

- (Hvordan går det i min familie?)

•

-----|

•

- **Skole**

- (Hvordan går det i skolen?)

•

-----|

•

- **Livet som helhed**

- (Hvordan går det med livet i det hele taget?)

•

-----|

•

Klasselærere oplevet holistisk vurdering af effekten ved skoleårs afslutning

• Meget positiv	32%
• Positiv	52%
• Neutral	13%
• Negativ	2%
• Meget negativ.	0%

Klasselæreroplevet faglig effekt på ½ år ifølge Achenbach

- Positiv effekt 42,7%
- Neutral effekt 33,3%
- Negativ effekt. 24,0%

Elevoplevet holistisk effekt på ½ år ifølge CORS

- Positiv effekt 58,9%
- Neutral effekt 12,5%
- Negativ effekt. 28,6%

Positiv effekt og elevsociale forhold oplyst af klasselærere

- Er kritisk over for uretfærdige regler *
- Reagerer passende på drillerier *
- Giver naturligt udtryk for skuffelse *
- Er opmærksom når der undervises *
- Indgår kompromisser *
- Kan skifte aktivitet uden protest *
- Kan kontrollere sin vrede i konflikter med voksne *
- Ignorerer forstyrrelser fra andre elever *
- Rydder op efter sig *
- Reagerer passende på gruppepres. *

Positiv effekt og vurdering af den pædagogiske virksomhed afgivet af forskningsassistent forår

- God brug af undervisningsmaterialer *
- Høj grad af undervisningsdifferentiering *
- Godt teamsamarbejde om eleven *
- Kvalificeret løbende intern evaluering *
- God brug af elevplaner i undervisningen. *

Positiv effekt og vurderingen af eleven afgivet af forskningsassistent forår

- Elevens motivation for at få succes ***
- Elevens evneniveau sammenlignet med de andre ***
- Elevens arbejdsindsats i skolen ***
- Elevens interesse for at lære noget i timerne ***
- Elevens faglige progression ***
- Elevens sociale progression. ***

Effekt og elevens egne oplysninger og ønsker til forbedring afgivet i foråret

- Følte mig glad ved at være blevet bedre *
- Min lærer hjalp mig med at blive bedre *
- Mine forældre kan hjælpe mig ved at læse flere lektier med mig **
- Mine forældre kan hjælpe mig ved at fortælle mig når jeg er blevet bedre *
- Mine forældre kan hjælpe mig ved at lytte mere til mig *
- Mine forældre kan hjælpe mig ved give mig færre pligter *
- Mine forældre kan hjælpe mig ved at sørge for at jeg bruger mindre tid ved computeren *
- Mine kammerater kan hjælpe mig ved at være mere stille **
- Mine kammerater kan hjælpe mig ved at lytte mere efter læreren *
- Jeg kan selv lytte mere efter hvad læreren siger **
- Jeg kan deltage mere i timerne *
- Det kan blive bedre at gå i skole til næste år ved at få nye lokaler. *

Positiv effekt og variable på skoleniveau

- Høje forventninger til elever *
- Arbejder forebyggende **
- Indsatser korte og koncentrerede *
- Godt kendskab til specialpædagogik *
- Elevbehov styrer indsatsen **
- God supervision fra videnscentre *
- Systematisk praksis med elevplaner **
- God praksis i forældresamarbejde. *

Positiv effekt og variable på *klasseniveau*

- Arbejder forebyggende *
- God supervision fra specialklasse på skolen *
- God supervision fra videnscentre **
- God intern evaluering *
- God brug af elevplaner. **

Positiv effekt og Achenbach

- Godtager kammeraters forslag *
- Evneniveau *
- Jeg blev glad, da jeg var blevet bedre *
- Min lærer hjalp mig med at blive bedre. *

Positiv effekt og CORS

- Afviser høfligt urimeligheder *
- Er kritisk over for uretfærdige regler *
- Motivation for succes i skolen *
- *Vurdering af praksis om eleven:*
- Praksis er inkluderende **
- Praksis er fleksibel *
- Høj grad af undervisningsdifferentiering *
- Læreren giver eleven klar feedback *
- Mine kammerater kan hjælpe mig med at fortælle, når jeg har gjort noget godt *
- *Klassefaktorer:*
- Praksis er inkluderende **
- Balance mellem aktiviteter **
- Aktiv introduktion og opsummering *
- God supervision fra støttecenter *
- God supervision fra PPR *
- Faglærere kender til specialpædagogik **
- Lærere giver klar feedback. *

Klasserumsobservationer

- Observationer sker hvert 5. minut
- Hvad sker der generelt i klassen?
- Hvad laver fokuseleven?
- Hvem gør fokuseleven noget sammen med?
- Hvad sker der ellers?

Registreringer ved klasserumsobservationer

- Gruppering af eleverne i klassen
- Gruppering af fokuseleven
- Undervisningen/lærerens rolle
- Sammenligning mellem fokuselev og kammerater
- Fokuselevs læringsaktiviteter i forhold til klassen
- Lærer/pædagogintervention
- Kammeratintervention
- Arbejdssituationen i klassen.

Formål med klasserumsobservationer

- At få en fælles basis for alle observatører
- At få en struktur, der sikrer at alle områder bliver dækket systematisk
- At give observatørerne en bred baggrund for at kunne foretage vurderinger på elev-, klasse og skoleniveau til de kvantitative analyser
- At give en kvantitativ basis for sammenligning med elevresultater vurderet af klasselæreren
- At give basis for et afsluttende kvalitativt fokusgruppeinterview.

Generelle resultater I

- Der går i gennemsnit 5,9 min før undervisningen starter
- Der er to lærere på klassen i 12,5% af tiden
- Klassebaserede aktiviteter dominerer, 76-24%, med maksimum i lektionens start
- Individuelt arbejde fylder 13-41% med maksimum i slutningen af lektionen
- Gruppearbejde fylder 10-29% med maksimum i midten af lektionen
- Parvist arbejde fylder 6-24% med maksimum i slutningen af lektionen.

Generelle resultater – arbejdssituationen i klassen

- Stille/siddende aktiviteter fylder 21-35% med maksimum i starten af lektionen
- Diskussioner mens man sidder fylder 8-24% med maksimum i starten og efter midten af lektionen
- Fysisk aktiviteter og diskussioner fylder 12-25% med maksimum i slutningen af første halvdel af lektionen
- Blandede aktiviteter fylder 10-17% med størst hyppighed midt i lektionen.

Generelle resultater - specialundervisningseleverne

- Aktivitetsniveauet ligger på 60-82% af de øvrige elevers niveau med maksimum i starten af lektionen
- Er forstyrrende 0-7% af tiden med jævn fordeling over lektionen
- Har samme læringsaktiviteter som de øvrige elever 52-78% af tiden med maksimum i starten af lektionen
- Arbejder med differentierede materialer 16-26% af tiden med jævn fordeling over lektionen
- Arbejder med differentierede arbejdsformer 2-6% af tiden med maksimum midt i lektionen
- Arbejder med differentierede mål og resultater 2-5% af tiden jævnt fordelt over lektionen.

Generelle resultater - specialundervisningseleverne

- Arbejder selvstændigt 88-48% af tiden med maksimum i starten af lektionen
- Modtager kammeratstøtte 4-10% af tiden med maksimum i slutningen af lektionen
- Modtager lærerstøtte 4-13% af tiden med maksimum i slutningen af lektionen
- Modtager støtte af ekstra lærer/pædagog i 0-2% af tiden med maksimum i midten af lektionen (der er to lærere på 12,5% af tiden).

Sammenhænge med klasselærers effektvurdering

- Instruktion/demonstration for hele klassen bør ikke foregå midt i lektionen
- Undervisning og fortælling bør ikke foregå i slutningen af lektionen
- Blandede aktiviteter i midten og slutningen af lektionen er en god ide.
- Specialundervisningselevs uengagerede og forstyrrende adfærd kan være et "sundhedstegn" – en "brandalarm"
- Individuel gruppering af specialundervisningselever kan være nyttig
- Specialundervisningselever kan mistrives med selvstændigt arbejde
- Lærer støtte til specialundervisningselever midt i lektionen er en god ide.

Kvalitative resultater - undervisningens struktur

- Læreren kommer i gennemsnit ind i klassen godt 5 min efter, at lektionen er startet. Der kan gå 20 – 30 min
- I ca. en femtedel af alle lektioner er læreren er til stede i klassen, når eleverne kommer ind
- Der startes i de fleste tilfælde med omkring 10 minutters klasseundervisning, hvorefter der arbejdes gruppevis, parvis og individuelt
- Individuelt arbejde er den form, der fylder mest, men en del elever magter ikke at holde koncentrationen, ligesom en del ikke har hørt efter i den fælles gennemgang og derfor ikke kan arbejde selvstændigt
- I forbindelse med klasseundervisningen er det meget almindeligt, at elever fremlægger og fortæller, men disse passager er af og til meget lange, hvorved de øvrige elever mister koncentrationen
- Parvist arbejde anvendes en del, men er ikke altid effektivt
- Borde står oftest i grupper med 3 – 5 elever i hver gruppe, og denne opstilling varieres kun sjældent i forhold til undervisnings- og arbejdsformer.

Kvalitativt baserede resultater – den rummelige lærer

- Leder arbejdet i klassen med naturlig autoritet
- Har en klar ide om deres elevers faglige, sociale og personlige kompetencer
- Arbejder bevidst med anerkendende pædagogik i en personlig stil en god form
- Har etableret faste rutiner, fx navneopråb og morgensang
- Formår på en markant måde at skifte mellem aktiviteterne i klassens kollektive rum
- Formår at selvstændiggøre eleverne, så de altid ved, hvad de skal
- Begynder og afslutter aktiviteter i et fællesskab, så alle føler, at de trods individuelle mellemforløb er led i en større helhed
- Sørger for, at der er en tilstrækkelig bredde og variation i undervisningsmidlerne
- Kan ansvarliggøre eleverne over for hinanden
- Kan arbejde med konflikthåndtering
- Bruger fælles mål og elevplaner aktivt i målsætning og evaluering.

Kvalitativt baserede resultater – den urummelige lærer

- Udgør skønsmæssigt ca. 25%
- Er uengagerede i elevernes forskellighed
- Det føles ofte som om, at lærerne bare skal have tiden til at gå
- Forsvinder en gang imellem ud af klassen, og elever forsvinder ind imellem også
- Der er op til 50% af eleverne, som ikke laver noget eller sidder og hyggesnakker
- Situationen er præget af ligegyldighed
- Oplæg er diffuse, med manglende fokusering, manglende mening og manglende opsamling
- I forsøg på at være rummelig skiftes aktiviteter hele tiden, og læreren kommer dermed til at afbryde sig selv.

Kvalitative resultater - den fleksible skole

- Tidligere tiders klasseundervisningsorienterede klare rammesætning er fjernet
- Der er variation i undervisningsmodulers længde
- Lærerne arbejder i selvstyrende team og tilrettelægger dags- og ugeplanerne for forløb over nogle uger
- Skoleklokken er afskaffet
- Fællesarealer anvendes til holddannelse, gruppearbejde og individuelt arbejde
- Skolens pædagogiske servicecenter anvendes som led i undervisningen
- En af intentionerne med den fleksible skole er, at den lettere skal kunne rumme elever med særlige behov.

Kvalitative resultater - den fleksible skoles problemer

- Kan ligne et stort fritidshjem, hvor forskellige grupperinger gør noget forskelligt i forskellige tidsperioder
- En stor del af eleverne trives og lærer i et sådant miljø, men det kræver, at man er god til at arbejde selvstændigt, og at man er i stand til at tåle mange lyd- og synsindtryk uden at blive distraheret
- Man skal have gode sociale kompetencer for at kunne indgå i de varierede grupperinger
- Elever med særlige behov kan let komme i klemme, hvis lærerne ikke er særdeles opmærksomme på disse elevers behov
- Giver let adgang til, at elever melder sig ud.

Kvalitative resultater - to lærere i klassen

- Kan være en udmærket og effektiv ordning, men det forudsætter at der er meget nøje aftaler om ansvars- og rollefordelingen
- Ovennævnte sker hyppigst, hvor der er tale om, at en specialundervisningslærer støtter med helt specifikke opgaver
- Brugen af en teamlærer lægger i mindre grad op til, at der er tale om en ansvars- og rollefordeling, da teamlæreren kender klassen og klassens børn godt og derfor forventes umiddelbart at kunne sætte ind, hvor der er behov
- En ulempe er, at teamlæreren ikke nødvendigvis har specialpædagogiske kompetencer, hvad enten det gælder indlæringsproblemer eller AKT-problemer.

Kvalitative resultater - god evalueringskultur

- Synes at hænge sammen med, at det er et satsningsområde, der er højt prioriteret af ledelsen på skolen og at lærerteamet samlet går ind i arbejdet med positiv og konstruktiv ånd
- Trinmål anvendes systematisk, og der bruges en mangfoldighed af evalueringsredskaber
- Elevplanen er et aktivt redskab, der anvendes i teamdrøftelserne og prioriteres højt i skole-hjemsamarbejdet og ved elevsamtalerne
- Man opdager, at der er mange elever, der virkelig vil noget, og som så også når det.

Kvalitative resultater - dårlig evalueringskultur

- Manglende prioritering og manglende interesse, måske ligefrem modstand mod elevplaner og nationale test
- Ved en del børn, herunder specialundervisningsbørn, kan man være i tvivl om der overhovedet er en målsætning
- I en del tilfælde arbejder lærerne med elevplaner, men uden elevinddragelse
- I en del tilfælde er elevplanerne noget, der skal laves en gang om året, og så kigger man ikke mere på dem
- Manglende interesse for undervisningsministeriets evalueringsportal
- Portfolio synes at være et populært redskab, men er af og til helt løsrevet fra det daglige arbejde og indgår ikke i lærerteamets løbende interne evaluering.

Kvalitative resultater - skole/hjem samarbejdet

- Skift over de sidste 25 år
- Mange elever er blevet deres forældres "projektbørn", og forældrene stiller derfor meget store krav til skolens og lærernes service over for deres barn
- Fællesskabet prioriteres meget lidt af forældrene
- Der er reduceret tolerance over for elever med særlige behov
- Skolerne oplever, at forældre truer med at tage deres børn ud
- Der er forældre forældre, der lægger et meget stort ansvar over på skolen, mens de ikke selv altid tager det nødvendige ansvar
- Det er ikke usædvanligt, at forældre om morgenen, når de alligevel har kørt deres børn i skole, går ind i klassen for at tale om deres børn uden hensyn til, at de forstyrrer den planlagte undervisning.